



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
4115-3/24
Београд



Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 1468 датум: 19. јануар 2024. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
НАДЗОР НАД ПОСТУПКОМ ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА СТРАНАЦА

Извештај о надзору над
принудним удаљењима странаца
- 2023. година -

Београд, јануар 2024. године

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	3
1.1. МАНДАТ НПМ.....	3
1.2. ПОДАЦИ О НАДЗОРУ	4
1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ.....	4
1.2.2. ТОК НАДЗОРА.....	4
1.2.3. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА НПМ	5
2. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА СТРАНЦИМА.....	5
2.1. ПОСТУПЦИ ПРЕ ТРАНСПОРТА	9
2.1.1. ОБАВЕШТАВАЊЕ СТРАНАЦА О УДАЉЕЊУ	9
2.1.2. ПРИСТУП АДВОКАТУ	11
2.1.3. ПРИСТУП ЛЕКАРУ	12
2.1.4. ОБАВЕШТАВАЊЕ ТРЕЋЕ ОСОБЕ О ПРЕДСТОЈЕЋЕМ УДАЉЕЊУ.....	12
2.2. ТРАНСПОРТ ДО ГРАНИЧНОГ ПРЕЛАЗА.....	13
2.3. ПОСТУПАЊЕ НА ГРАНИЧНОМ ПРЕЛАЗУ.....	13
3. ЗАБРАНА ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА	13

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НПМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

Законом о странцима,² у члану 82, прописано је да Заштитник грађана у складу са надлежностима из Закона о Заштитнику грађана и Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, врши надзор над поступком принудног удаљења странца.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међ. уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међ. уговори", бр. 7/11.

² "Сл. гласник РС", бр. 24/18, 31/19 и 62/23.

1.2. ПОДАЦИ О НАДЗОРУ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УДАЉЕЊА ОБАВИЛИ	Полицијски службеници прихватилишта за странце у Падинској Скели и Димитровграду и станица граничне полиције Београд и Димитровград					
НАДЗОРЕ ОБАВИО	Марко Анојчић, Одељење НПМ					
ПРИНУДНА УДАЉЕЊА						
редни број	држављанство	број странаца	датум	од	до	тип
1.	Сиријска Арапска Република	7	28.03.2023.	Прихватилиште за странце Димитровград	ГП Градина - Калотина	друмски саобраћај
2.	Сиријска Арапска Република	9	29.03.2023.	Прихватилиште за странце Димитровград	ГП Градина - Калотина	друмски саобраћај
3.	Република Индија, Исламска Република Пакистан	2	26.07.2023.	Прихватилиште за странце Падинска Скела	Аеродром "Никола Тесла" Београд	ваздушни саобраћај

1.2.2. ТОК НАДЗОРА

Надзори су започети у прихватилиштима за странце, где је НПМ обавио разговоре са странцима на околности поступања службених лица према њима током лишења слободе, боравка у установи и поштовања њихових права,³ увид у предмете који се о њима воде у прихватилиштима, испратио процедуре које претходе транспорту до граничних прелаза и од полицијских службеника добио информације о поступању према странцима.

Потом је НПМ, у принудним удаљењима која су обављена друмским саобраћајем, пратио транспорт странаца до граничног прелаза, возећи се у службеном возилу у којем су превожени и странци, као и поступање према њима на граничном прелазу и предају страним граничним властима.

У принудном удаљењу које је обављено ваздушним саобраћајем (бр. 3) НПМ није пратио поступање према странцима након њиховог отпуста из Прихватилишта, с обзиром на то да је утврђено да су ови странци желели да се врате у земље порекла и да

³ Разговори су обављени помоћу преводилаца чије услуге су обезбеђене уз подршку Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (УНХЦР). Странци под редним бр. 3 су разумели енглески и српски језик, па је разговор са њима обављен без преводиоца.

су били укључени у програм добровољног асистираниог повратка Међународне организације за миграције (ИОМ).

1.2.3. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА НПМ

Полицијски службеници су остварили пуну сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да несметано обави своју дужност. НПМ су пружене све потребне информације и омогућени ненадзирани разговори са странцима, надзор над комплетним током поступка удаљења и увид у и фотокопирање комплетне тражене документације.

Пре, током и након поступака принудних удаљења са полицијским службеницима је одржавана стална комуникација и од њих добијане информације организационе природе, што је у великој мери олашкало обављање надзора и прибављање релевантних информација.

2. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА СТРАНЦИМА

Странци под редним бр. 1 и 2 су у Прихватилишту за странце Димитровград провели 7 дана, за које време се чекало да се обаве формалности са Републиком Бугарском у убрзаном поступку реадмисије, будући да су затечени у пограничној области. Путне листове за странце им је издала Полицијска управа у Пироту.

Странци под редним бр. 3 су у Прихватилишту за странце Падинска Скела провели око 3 недеље. Након што су неколико дана по смештају изразили жељу да се врате у земљу порекла контактиран је ИОМ, чији су службеници долазили у Прихватилиште ради организовања повратка. За држављанина Пакистана, који није имао путну исправу, његова Амбасада је обезбедила путни лист.

Странци нису имали примедби на поступање полицијских службеника прихватилишта за странце. Навели су да су у прихватилиштима имали услове за одржавање личне хигијене, да је хигијена просторија била задовољавајућа, да је исхрана била у реду, да су имали могућност боравка на свежем ваздуху и да нису имали проблема са другим странцима који су овде смештени. Они који су боравили у прихватилишту у време месеца Рамазана су навели и да је послуживање оброка било прилагођено правилима поста.

Комуникација са службеницима прихватилишта се одвијала на енглеском језику, који су знали странци који су удаљени или неко из групе са којом су боравили овде, а поједини су се служили и српским језиком.

НПМ је већ више пута указивао на проблем комуникације са странцима и позивао Министарство унутрашњих послова да за потребе прихватилишта за странце обезбеди услуге преводилаца за потребне језике. Након неколико извештаја о надзорима над принудним удаљењима странаца у којима је НПМ наставио да указује на овај недостатак и одговора Министарства којима је НПМ обавештаван о корацима који се предузимају ради обезбеђивања потребних финансијских средстава, НПМ је обавештен да је услуга преводиња, која се односи на захтеве свих организационих јединица којима ће она бити потребна током 2022. године, уврштена у План јавних набавки.⁴ Ипак, Министарство унутрашњих послова је обавестило НПМ и да су услуге преводиња

⁴ Акт Управе граничне полиције бр. 26-69/22 од 1. марта 2022. год.

коришћене у свега неколико случајева у вези са поступањем према једном лицу, а обезбеђене су у сарадњи са УНХЦР,⁵ односно не ради се о средствима које је Министарство обезбедило за ову намену. Ово из разлога што је у сваком моменту било лица која су познавала неки од често коришћених европских језика, те је у сваком појединачном случају странаца који се не служе овим језицима неко од странаца који се налазе у прихватилишту помагао у комуникацији.⁶

НПМ поново истиче да је, када странци не разумеју језике које користе полицијски службеници, сам поступак отежан и потенцијално ствара неразумеваше у вези са питањима која су од значаја како за сам поступак који се према странцу спроводи, тако и за странца. Истовремено, помоћ преводилаца у комуникацији умногоме олакшава рад службеника који обављају удаљење или на други начин поступају према странцу.

Коришћење помоћи других странаца није потпуно одговарајуће решење, већ је потребно користити услуге квалификованих преводилаца, о чему говоре и стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ):

ЦПТ такође подсећа да страни држављани које је полиција ухапсила треба да, од самог почетка лишења слободе, уживају заштиту основних заштитних мера од злостављања током притвора, посебно права да обавесте трећу страну о свом притвору, да имају приступ адвокату и лекару и да буду систематски и потпуно информисани о својим правима, својој правној ситуацији (укључујући разлоге за притвор) и поступку који се примењује на њих, уз помоћ квалификованог тумача ако је потребно.⁷

Поред тога, одсуство адекватне комуникације странаца са полицијским службеницима подручних полицијских управа који према њима спроводе поступак враћања, отказа боравка или смештаја у Прихватилиште за странце, доношењем одговарајућих одлука о томе, ове странце од странака у управном поступку претвара у пасивне посматраче управног поступања према њима. Заштитник грађана је још 2015. године, након спроведеног поступка контроле законитости и правилности рада Министарства унутрашњих послова покренутом по сопственој иницијативи поводом лишавања слободе и принудног удаљења са територије Републике Србије једанаест страних држављана, утврдио, између осталог, да појединим странцима није било омогућено да ток поступка отказа боравка и принудног удаљења прате преко тумача и да у том поступку употребљавају свој језик, да се изјасне о одлучним чињеницама и околностима, да приликом лишавања слободе од стране полиције нису били обавештени о својим правима на језику који разумеју, имајући у виду разлог њиховог лишавања слободе и упутио препоруке Министарству унутрашњих послова да ове неправилности отклони у будућем раду.⁸

Сада, на пример, иако су свим странцима приликом пријема објашњени разлози смештаја у прихватилиште, а уз то су добили и писмено обавештење о томе на језику који разумеју, странци под редним бр. 1 и 2 су навели да су добили решења о враћању на основу којих су дужни да напусте земљу у року од 15 дана, али да им то није

⁵ Акт Управе граничне полиције бр. 26-80/23 од 03. марта 2023. год.

⁶ Акт Управе граничне полиције бр. 26-2997/23 од 07. децембра 2023. год.

⁷ Стандарди ЦПТ: Спречавање злостављања страних држављана лишених слободе у контексту принудног удаљења на границама, ЦПТ/Инф(2023)7, пар. 23.

⁸ Препорука Заштитника грађана бр. 61-2378/14 од 15. јануара 2015. год.

омогућено јер су истог дана смештени у прихватилиште, те да би они поступили у складу са овом одлуком и самостално напустили земљу. Штавише, они су тврдили да им је у полицијским станицама, приликом одређивања боравака у прихватилишту, речено да ће само кратко бити ту и да ће потом бити пуштени на слободу. Очигледно је потребно уложити још труда како би странцима били објашњени правни статус и ситуација у којима се налазе.

Истовремено, НПМ не види разлоге због којих се странцима којима је одређен боравак у прихватилишту због ризика да неће бити доступни надлежном органу ради спровођења принудног удаљења (чл. 87. ст. 2. т. 1. Закона о странцима) решењем о враћању одређује рок за добровољни повратак, када се већ они истовремено смештају у прихватилиште за странце. Закон већ даје могућност да се решењем о враћању не одређује рок за добровољни повратак, односно да се решењем о враћању наложи странцу да одмах напусти територију Републике Србије ако постоји ризик да странац неће бити доступан надлежном органу ради спровођења принудног удаљења (чл. 77. ст. 7. Закона о странцима), након чега би му се у сврху извршења принудног удаљења могао одредити боравак у прихватилишту. Утисак је НПМ да би се на овај начин избегле нејасноће у погледу рока за добровољни повратак, по којем свакако нису у могућности да поступе јер су смештени у прихватилиште. Истовремено, важно је подсетити и да је странцу који не напусти Републику Србију у року који му је одређен за добровољни повратак запређена новчана казна за прекршај (чл. 121. ст. 1. т. 2. Закона о странцима).

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије коментаре о пракси надлежних органа да се странцима којима ће бити одређен боравак у прихватилишту за странце решењем о враћању одређује рок за добровољни повратак.

Странци под редним бр. 3 су претходно 18 месеци провели на извршењу мере притвора у Окружном затвору у Београду, на који начин су издржали казну затвора у трајању од по 1 године и 6 месеци за кривично дело недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи у покушају из члана 350. став 2. Кривичног законика. Изречена им је и мера безбедности протеривања странца из земље за време од 10 година. По отпусту из Окружног затвора у Београду су спроведени у Управу за странце Полицијске управе за град Београд, где им је изречена мера отказа боравака са обавезом да одмах напусте територију Републике Србије и одређен им је боравак у прихватилишту за странце. Ови странци наводе да је у Управи за странце полицијски службеник у цивилу једном од њих двојице задао више шамара, да га је чупао за косу и врећао по националној основи, без икаквог разлога. Наводи да од тога није имао никакве видљиве повреде, а из документације о његовом пријему у Прихватилиште у коју је тим НПМ остварио увид произлази да пријему није имао видљивих повреда.

Један од ових странаца наводи и да му није враћен новац који му је полиција одузела када је ухапшен. Провером у доступној документацији, утврђено је да је овом странцу привремено одузето 450 евра, о чему је Одељење за сузбијање имовинских деликата – II одељење Управе криминалистичке полиције Полицијске управе за град Београд издало потврду у децембру 2021. године, те да је наредбом Вишег суда у Београду из јула 2023. године наложено II одељењу да му тај износ врати, као и да му Више јавно тужилаштво у Београду врати мобилни телефон. Мобилни телефон му је враћен, а како новчани износ није, Прихватилиште за странце је обавестило Одељење за прихват и смештај

странаца Службе за странце Управе граничне полиције да је потребно хитно обавестити II одељење о томе у циљу достављања у Прихватилиште привремено одузетог новца. Међутим, до дана отпуштања овог странца из Прихватилишта тај новац није достављен нити је полицијским службеницима Прихватилишта познато да ли је II одељење одговорило на овај захтев.

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије додатне информације о овом случају враћања привремено одузетог новца.

Приликом отпуста из Прихватилишта за странце у Падинској Скели један од странаца се пожалио да му недостају два сребрна прстена који су му одузети приликом смештаја. Провером у потврди о привремено одузетим стварима утврђено је да су му враћене све ствари које су евидентирани да су му на пријему одузете. Међутим, странац је тврдио да му је прстење одузео полицијски службеник у униформи, да их је ставио у мању, такође његову, торбу у просторију поред дежурне канцеларије и да му је рекао да ће бити ту и да ће торбу са прстењем моћи да покупи приликом отпуста. Та торба се заиста и налазила у тој просторији и враћена му је, али у њој није било прстења. У овој просторији се налази више мањих торби странаца који бораве у овом прихватилишту и полицијски службеници су их све претражили али прстења није било.

НПМ указује Прихватилишту да је потребно да се са дужном пажњом односи према личним стварима странаца који овде бораве, а посебно према стварима које им се узимају на депозит приликом смештаја и чувају до њиховог отпуста. О свим таквим стварима би требало водити евиденцију, која би морала да садржи писани траг да је нека ствар одузета и да је потом враћена, како би се спречиле било какве злоупотребе или губитак ових ствари и истовремено изградило поверење. Ни у ком случају вредности, као што је накит који поред материјалне за многе има и афекциону вредност, не смеју бити одузете и чуване без писаног трага о томе.

1.

УТВРЂЕНО

У Прихватилишту за странце Падинска Скела поједине личне ствари које су привремено одузете странцима нису евидентирани.

РАЗЛОЗИ

ЦПТ сматра да би се основне гаранције дате особама у полицијском притвору могле додатно оснажити (а рад полицијских службеника могуће и знатно олакшати) уколико би постојао јединствен и свеобухватан полицијски записник за сваку притворену особу, у којем би били евидентирани сви аспекти притвора и све радње предузете у вези притворених особа (време када су лишене слободе и разлози за то; када су им саопштена њихова права; знаци повреда, психичке болести, итд; када су члан породице/конзулат и адвокат били контактирани и када су их ови посетили; када им је била понуђена храна; када су били саслушани; када су били пребачени или ослобођени, итд.). За различите ставке (на пример, ствари у поседу дате особе, чињеници да су особи саопштена њена права и да се та особа на њих позива или да их се одриче), требало би добити потпис притвореника, односно, уколико је потребно, објаснити због чега тај потпис недостаје. Надаље, адвокату притвореника би требало омогућити увид у тај записник о притвору.⁹

⁹ Стандарди ЦПТ: Полицијски притвор, ЦПТ/Инф(92)3, пар. 40.

У случају из ст. 1. и 2. овог члана, странцу се уручује потврда о задржавању ствари, преведена на енглески, француски и арапски језик, а по потреби, и ако постоји могућност превођења, и на друге језике.

Привремено одузета лична имовина странца из става 2. овог члана чува се на за то посебно одређеном и обезбеђеном месту, и враћа се странцу приликом отпуста из прихватилицшта. Новац се пописује по серијском броју, а накит, сатови и друге вредности се детаљно описују. Привремено одузете ствари су доступне странцу два пута недељно, а увид у личне ствари се врши у присуству полицијског службеника. Полицијски службеници могу одузете предмете користити у циљу утврђивања идентитета власника и прикупљања других сазнања везаних за удаљење странца у земљу порекла.¹⁰

ПРЕПОРУКА

Прихватилицште за странце Падинска Скела ће водити евиденцију о свим личним стварима које се од странаца привремено одузимају.

2.1. ПОСТУПЦИ ПРЕ ТРАНСПОРТА

2.1.1. ОБАВЕШТАВАЊЕ СТРАНАЦА О УДАЉЕЊУ

Странци који су били у укључени у програм добровољног асистираниог повратка су током целог поступка континуирано добијали информације о његовом току, што је укључивало и комуникацију са службеницима Прихватилицшта, представницима ИОМ и дипломатско-конзуларним представништвом.

Странци који су удаљени у Републику Бугарску су тог јутра обавештени о предстојећем удаљењу. Упркос томе што се странцима приликом смештаја у прихватилицшта уручује писмени информатор о разлозима одређивања боравка у прихватилицшту, који постоји на више језика, благовремена припрема странца за удаљење, која би почела довољно раније пре тренутка планираног удаљења, може умањити ризик да се странац насилно опире удаљењу. Такав приступ ће смањити потребу за прибегавањем употреби силе и/или средствима обуздавања и смањити ризик од злостављања. Правовремено обавештење о предстојећем удаљењу даје странцима држављанима времена да се припреме за полазак и организују свој повратак, између осталог и да обавесте особе које би требало да знају за њихов долазак и да се позабаве својим другим личним околностима. Значајно је да се странци благовремено обавештавају како би могли и психички да се суоче са ситуацијом.

2.

УТВРЂЕНО

У Прихватилицшту за странце Димитровград странци нису благовремено обавештени о спровођењу принудног удаљења.

РАЗЛОЗИ

1. Да би ограничили употребу силе, државе домаћини би требало да траже сарадњу повратника у свим фазама поступка удаљења како би испунили своје обавезе да напусте земљу.

¹⁰ Правилник о кућном о кућном реду и правилима боравка у прихватилицшту за странце ("Сл. гласник РС", бр. 42/18), чл. 8. ст. 3. - 5.

2. Конкретно, кад је повратник задржан до удаљења, он / она би требао колико год је могуће унапред да добије информације о организацији удаљења и о информацијама које су дате властима државе повратка. Требало би му пружити прилику да припреми свој повратак, посебно успостављањем потребних контаката и у држави домаћину и у држави повратка, а по потреби и да узме своје личне ствари, што ће допринети да се удаљење обави уз поштовање његовог достојанства.¹¹

Операцији удаљења имиграната – притвореника морају претходити мере којим ће се помоћи тим особама да организују повратак у своју земљу, нарочито око питања везаних за породицу, посао и психолошку припрему. Изузетно је важно да имигрант – притвореник буде обавештен о удаљењу много раније него што до самог удаљења дође, како би имао довољно времена да се психички припреми, обавести особе у земљи одредишта о свом повратку и да му буду враћене одузете личне ствари. ЦПТ је уочио да код имиграната – притвореника који претходно нису добили никакву информацију о тачном датуму удаљења стална претња од присилног удаљења из земље може довести до стања узнемирености које кулминира кад до акције коначно и дође и често доводи до насилног понашања. У вези са тим, ЦПТ је приметио да у неким земљама које је посетио постоје психолошко – социјалне службе при јединицама надлежним за операције удаљења чије особље сачињавају психолози и социјални радници посебно задужени за припрему имиграната – притвореника за удаљење из земље (припрема се састоји од сталних разговора са притвореницима, контаката са њиховим породицама у земљама крајњег одредишта, итд.) Подразумева се да ЦПТ поздравља овакве иницијативе и позива државе које ове службе немају да их ускоро успоставе.¹²

Правилна припрема страних држављана за њихово предстојеће удаљење је од пресудне важности и доприноси смањењу ризика од злостављања и могућих кршења принципа забране удаљења. ЦПТ је стога посебно нагласио став поштовања следећих заштитних мера у пракси:

- благовремено обавештење о удаљењу;
- непосредан приступ адвокату;
- приступ медицинском лекару, посебно у оквиру прегледа "спремног за путовање"; и,
- право да се трећа особа обавести о предстојећем удаљењу.

Комитет такође константно држи да би та права требало да уживају све категорије страних држављана које треба удаљити, од самог почетка њиховог обавештавања, тј. најмање 24 сата пре лета. Подједнако је важно да се ове особе без одлагања обавештавају о својим правима, укључујући и она горе наведена, на језику који разумеју.

ЦПТ препоручује да надлежни органи државе предузму неопходне мере како би осигурали да сви повратници који су задржани у притвору до депортације у пракси буду званично обавештени писменим путем, на језику који разумеју, најмање једну недељу пре њиховог заказаног удаљења, као што је прописано законом. Сви повратници се морају систематски припремати за њихово удаљење, укључујући пружањем психосоцијалне подршке.¹³

Као што је већ наведено, особље је углавном било сигурно у својој улози и показало је истинску спремност да се позитивно ангажује са затвореницима, доприносећи тако сигурној и мирној атмосфери током предаје и каснијег трансфера. Међутим, операција удаљења ће увек бити стресно искуство за дотичне особе, а неки притвореници у надзираној операцији показали су јасне знаке узнемирености током процеса. Иако су имали користи од некакве подршке и савета и од главне сестре у ИРЦ и од њихове пратње током путовања, ЦПТ је мишљења да се могло више учинити како би се затвореници могли носити са ситуацијом. Напори би се требали улагати много раније током процеса, посебно кроз психолошку подршку и саветовање. Ово би требало да буде део ширег програма припреме особа за удаљење (укључујући пружање хуманитарних и медицинских контактних тачака на одредишту,

¹¹ Двадесет смерница за присилне повратке Комитета министара Савета Европе, ЦМ (2005) 40, смерн. 15.

¹² Стандарди ЦПТ: Протеривање страних држављана авионом, ЦПТ/Инф (2003) 35, пар. 41.

¹³ Немачка: Посета ЦПТ 2018, ЦПТ/Инф(2019)14, пар. 12. и 19.

итд.). Присутвом преводиоца током целог процеса (укључујући и у авиону) такође би се могле избећи непотребне потешкоће у последњем тренутку због законских или практичних неспоразума. ЦПТ препоручује да власти предузму мере за решавање ова два питања.¹⁴

Странац се обавештава о спровођењу принудног удаљења и упозорава да је у његовом интересу да сарађује са полицијским службеницима који спроводе принудно удаљење и да његово противљење неће довести до отказивања његовог принудног удаљења.¹⁵

ПРЕПОРУКА

Прихватилиште за странце Димитровград ће све странце благовремено, а најмање 24 сата раније, обавештавати о спровођењу принудног удаљења.

2.1.2. ПРИСТУП АДВОКАТУ

Странци против којих је раније вођен кривични поступак су имали адвокате – браниоце у поступку, који су их посећивали у Прихватилишту. Остали странци, у Прихватилишту за странце Димитровград, нису имали контакт са адвокатима.

Адвокатска комора Србије је поступајући по препоруци коју је НПМ упутио у обављању надзора над принудним удаљењем странаца¹⁶ формирала листе заинтересованих адвоката за пружање правне помоћи странцима смештеним у прихватилиштима за странце, према редоследу пријављивања, седишту адвокатске канцеларије и адвокатске коморе. Ове листе, са контакт подацима, су достављене прихватилиштима и НПМ је уочио да су листе видно истакнуте и доступне странцима.

Иако се не ради о бесплатној правној помоћи, која би обезбедила делотворан и једнак приступ правди, листа адвоката који су заинтересовани да пружају правну помоћ у овој области је мера која може допринети томе да претрага и избор адвоката не буду у потпуности препуштени странцима, који често не знају језик и имају ограничене могућности и недовољно информација за то. За бесплатну правну помоћ су потребне измене закона. С тим у вези, Адвокатска комора Србије је упутила Министарству правде иницијативу за измену и допуну Закона о бесплатној правној помоћи у делу који уређује круг лица која имају право на бесплатну правну помоћ.¹⁷ Такође, кроз дијалог који је НПМ остварио са Министарством унутрашњих послова – Управом граничне полиције поново је указано на овај недостатак, а НПМ је тада добио информације да се ради на изменама Закона о странцима који би омогућили правну помоћ у поступку враћања и која ће бити бесплатна за странце, те да ће сви будући предлози бити достављени НПМ на давање мишљења.¹⁸ Међутим, у тексту Нацрта закона о изменама и допунама Закона о странцима који је био на јавној расправи од 9. фебруара до 1. марта 2023. године није била предвиђена бесплатна правна помоћ за странце који су у поступку враћања. У мишљењу о тексту Нацрта закона НПМ је предложио да се изменама и допунама отклоне недостаци у приступу странаца који су у поступку принудног удаљења правној помоћи, будући да, супротно међународним стандардима, ова категорија лица нису потенцијални корисници бесплатне правне помоћи, тако што

¹⁴ Уједињено Краљевство: Посета ЦПТ 2012, ЦПТ/Инф(2013)14, пар. 19.

¹⁵ Правилник о ближим условима и начину спровођења принудног удаљења странца из Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 69/18), чл. 2. ст. 2.

¹⁶ Извештај о надзору над принудним удаљењима странаца – октобар - децембар 2020. године, бр. 4115-25/21 од 4. марта 2021. год, стр. 10.

¹⁷ Акт Адвокатске коморе Србије бр. 487/21 од 19. априла 2021. год.

¹⁸ Белешка о састанку НПМ и Министарства унутрашњих послова бр. 419-113/21 од 25. новембра 2021. год.

ће уредити право на бесплатну правну помоћ за све или поједине категорије странаца у поступку принудног удаљења и услове под којима је могу остварити.¹⁹ Нажалост, овај предлог није прихваћен, зато што су "услови за пружање бесплатне правне помоћи прописани посебним прописом - Законом о бесплатној правној помоћи, а ова категорија странаца није побројана у оквиру категорија лица која имају право на бесплатну правну помоћ у складу са тим законом", те би "прихватање наведеног предлога довело до међусобне неусаглашености поменутих прописа".²⁰

2.1.3. ПРИСТУП ЛЕКАРУ

Два странца који су боравили у Прихватилишту за странце Димитровград су навели да су имали здравствених тегоба – један са оком а други са болом у грудима и кашљем, да су на ово указали полицијским службеницима али да нису имали лекарски преглед током 7 дана које су провели овде. Ови наводи нису могли бити потврђени. Остали странци су навели да нису имали потребу за лекаром.

НПМ већ дуже време указује на недостатке и потребу за унапређењем у погледу приступа лекару и пружања здравствене заштите у прихватилиштима за странце.²¹ НПМ је обавештаван о договорима са Министарством здравља о различитим модалитетима ангажовања медицинског особља у прихватилиштима,²² а према последњим информацијама које је НПМ добио Управа граничне полиције ће наставити да са Министарством здравља покушава да пронађе одговарајуће решење, као и да ће у решавање овог питања укључити и Комисију за спровођење стандарда полицијског поступања у области превенције тортуре, која делује у оквиру Министарства унутрашњих послова.²³ Такође, о свему су обавештени и Дирекција полиције и Кабинет министра.²⁴

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије нове информације о предузетом у циљу отклањања недостатака у пружању здравствене заштите странцима у прихватилиштима за странце.

2.1.4. ОБАВЕШТАВАЊЕ ТРЕЋЕ ОСОБЕ О ПРЕДСТОЈЕЋЕМ УДАЉЕЊУ

Сви странци су навели да су имали могућност да се јаве некоме након што су обавештени да ће бити удаљени. О томе се чувају и посебне службене белешке у предметима странаца. Поред тога, навели су и да су током боравка у прихватилиштима били у контакту са члановима породице, у складу са предвиђеним режимом коришћења телефона.

¹⁹ Акт бр. 4110-11/23 од 27. фебруара 2023. год.

²⁰ Извештај о спроведеној јавној расправи о Нацрту закона о изменама и допунама закона о странцима, доступно на <https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/132/1>.

²¹ Између осталог, и у последњим извештајима о посетама прихватилиштима: Извештај о посети Прихватилишту за странце Димитровград, бр. 415-60/22 од 31. марта 2023. год; Извештај о посети Прихватилишту за странце Падинска Скела, бр. 415-28/23 од 12. септембра 2023. год; Извештај о посети Прихватилишту за странце Пландиште, бр. 415-57/23 од 9. јануара 2024. год

²² Акти Управе граничне полиције бр. 26-7/21 од 25. јануара 2021. год; бр. 26-7/21-1 од 5. априла 2021. год. и бр. 26-69/22 од 1. марта 2022. год.

²³ Белешка о састанку НПМ и Управе граничне полиције бр. 419-65/23 од 14. децембра 2023. год.

²⁴ Акт Управе граничне полиције бр. 26-2997/23 од 07. децембра 2023. год.

2.2. ТРАНСПОРТ ДО ГРАНИЧНОГ ПРЕЛАЗА

Пре транспорта, странци су обедовали и спаковали личне ствари и обавили формалности у вези са отпустом из прихватилишта.

Транспорти до државне границе са Републиком Бугарском су обављени службеним, необележеним путничким возилом - комбијем. У оба случаја странци су били у пратњи по два униформисана полицијска службеника, а у одвојеном возилу су се налазили полицијски службеник у цивилу и још један униформи. Њихове личне ствари су биле у гепеку. НПМ је уочио да су услови у возилу којим је обављен транспорт били на задовољавајућем нивоу. Током транспорта им нису биле везане лисице.

Транспорт до аеродрома је извршен службеним, обележеним путничким возилом. Странци су били у пратњи 1 униформисане полицијске службенице и 1 службеника у цивилу. Такође нису били везивани лисицама, а своје личне ствари су држали код себе.

2.3. ПОСТУПАЊЕ НА ГРАНИЧНОМ ПРЕЛАЗУ

Након обављања формалности на граничном прелазу Градина, странци су у договорено време превезени на бугарску страну, сада у пратњи још једног полицијског службеника из Станице граничне полиције Димитровград. Овде су у возилу сачекали да се обаве формалности са бугарским властима. Све ово је трајало око 30 минута. Након тога су прешли у службено возило бугарске граничне полиције, а личне ствари су држали код себе.

НПМ је уочио да су странци под редним бр. 2 након предаје бугарској полицији смештени у неусловно возило, у скучени простор без одговарајућих места за седење, па су сели на под. Такође, у принудном удаљењу бр. 1 бугарски полицијски службеник је непримерним - претећим тоном, виком на бугарском језику, наредио странцима да уђу у службено возило.

3. ЗАБРАНА ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА

Странци под редним бр. 3 нису изнели НПМ ништа што би указивало на опасност да би им основна људска права могла бити угрожена у земљи у коју се враћају. Шта више, утисак је да су били нестрпљиви да се што пре врате.

Странци који су удаљени у Републику Бугарску су навели да не желе да иду тамо због страха да ће бити изложени физичком малтретирању од стране бугарске полиције, да ће им узети вредности и да ће бити удаљени даље у Републику Турску, а потом назад у Сирију. Неки од њих су навели да су већ били у Бугарској и да им је забрањено казном затвора ако се врате.

НПМ се обратио Омбудсману Републике Бугарске ради прикупљања информација о даљем поступању према овим странцима и обавештен је да је бугарски Национални механизам за превенцију тортуре добио информације да је свих 16 држављана Сирије првобитно било смештено у установу за привремени смештај странаца у Софији, да су убрзо затражили међународну заштиту у Бугарској и премештени у прихватни центар у Харманли, те да су до средине јуна 2023. године сви добровољно напустили овај центар. Такође, у одговору Омбудсмана Републике Бугарске се наводи и да због сукоба

који су у току у земљама као што су Сирија и Авганистан бугарске власти неће враћати њихове држављане, због опасности по њихове животе и здравље.²⁵

НПМ истиче да недостаци у поступку враћања на које је указивао Министарству унутрашњих послова, а који могу довести до повреде Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака²⁶ још увек нису отклоњени и поред досадашњих указивања на овај проблем и упућених препорука.

Поступак удаљења би требало да понуди странцима праву прилику да изнесу свој случај, а службеницима којима је поверено да воде такве случајеве би требало да се пружи одговарајућа обука и приступ објективним и независним информацијама о стању људских права у земљама о којима се ради, како би се створили предуслови да странци не буду изручени у земљу у којој постоји ризик да ће бити подвргнути извршењу смртне казне, мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, односно тамо где им прети озбиљно кршење права зајамчених Уставом.

НПМ је упозорио да странци у поступку враћања немају могућност да укажу на постојање чињеница које би указивале на сметње да се принудно удаље у одређену земљу нити се постојање ових чињеница утврђује, што може довести до повреде члана 3. Конвенције против тортуре, односно члана 83. Закона о странцима и упутио препоруку да се овај недостатак отклони.²⁷ У одговору на ову препоруку и касније захтеве НПМ за додатне информације о поступању по њој, Министарство је навело да је у плану да се у сарадњи са УНХЦР организују и одрже семинари и обуке за полицијске службенике на целој територији Републике Србије, везано за сагледавање испуњености услова за доношење решења о враћању у сваком конкретном случају и да ће се ове активности реализовати прво чим околности везане за епидемију заразне болести буду то омогућиле,²⁸ а потом и након што се заврше активности започете средином 2022. године на решавању свих безбедносних питања у вези са мигрантима и стањем на границама, имајући у виду неопходност да већи број учесника похађа ове активности.²⁹

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије информације о мерама које су у међувремену предузете ради поступања по препоруци о којој је било речи у тексту изнад.

²⁵ Допис Омбудсмана Републике Бугарске бр. 54-48 од 16. јуна 2023. год.

²⁶ Ратификована Законом објављеним у "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 9/91.

²⁷ Извештај о надзору над принудним удаљењима странаца - јануар - март 2020. године, бр. 4115-62/20 од 29. јуна 2020. год, Поглавље 3. Забрана принудног удаљења; Извештај о надзору над принудним удаљењима странаца - април - септембар 2020. године, 4115-113/20 од 12. новембра 2020. год, Поглавље 3. Забрана принудног удаљења.

²⁸ Акти Управе граничне полиције бр. 26-7/21 од 25. јануара 2021. год. и бр. 26-69/22 од 1. марта 2022. год.

²⁹ Акт Управе граничне полиције бр. 26-80/23 од 03. марта 2023. год.